

SOSYOLOGCA

OCAK-HAZİRAN 2019

CİLT:9 SAYI: 17

ISSN: 2146-5207

KÜRESELLEŞME BAĞLAMINDA KÜLTÜREL KİMLİK DEĞİŞİMİ

J.A. Tusupbekov, N.O. Baygabılov

Özet: Çalışmada küreselleşme sürecinin teorik araştırma yaklaşımları incelenmiştir. Küreselleşme ile ilgili Wallerstein, Robertson, Giddens, Appadurai gibi küreselleşme teorisyenlerinin hazırladığı küreselleşme metodları gösterilmiştir. Kültürün küreselleşmesi (kültürel küreselleşme) hakkındaki temel görüşleri araştırırken küreselleşmenin pozitif ve negatif süreçleri incelenmeye çalışılmıştır. Yazarlar, modern küreselleşme kültürü teorisinin açık bir ideolojik karaktere sahip olduğu sonucuna varmaktadır. Genel olarak bir ulusun korunması erken yüzyıllardan itibaren bugüne kadar devam edegelen değerlerine sımsıkı bağlıdır. Değerler kavramıyla ilgili görüşler ve verilen tanımlar çeşitlidir. E. Durkheim değerleri insanın temel itici gücü olarak tanımlar. Yani bütün değerlerin yaşatılarak canlandırabilecek gücün kaynağı, dürüstlüğe çağıran düşünürlerin eserleridir. **Anahtar Kelimeler:** Küreselleşme, milli kimlik, kültür, küresel kültür, kültürel emperyalizm

CULTURAL IDENTITY CHANGE IN THE CONTEXT OF GLOBALIZATION

J.A. Tusupbekov, N.O. Baygabılov

Abstract: In this report were reviewed theoretical approaches to the study of the processes of globalization. Different models of globalization as Wallerstein, Robertson, Giddens and Appadurai were showed. On the basis of globalization's analysis of basic conceptions of culture (to cultural globalization) given it a shoot to consider the positive and negative processes of globalization. Authors come to the conclusion, that the existing theories of culture globalization carries the brightly expressed ideological character. If globalhumans believe in inevitability of the process and sees him as only possible positive variant of development of human history, then the skeptically adjusted authors specify on that globalization of culture is impossible, first of all by reason of origin phenomenon of localization (globalization). It emphasizes the need to preserve national tradition and identity, the risk of their disappearance as a result of perception of a unified and cosmopolitan culture.

Keywords: Globalization, national identity, culture, global culture, cultural imperialism.

KÜRESELLEŞME BAĞLAMINDA KÜLTÜREL KİMLİK DEĞİŞİMİ

J.A. Tusupbekov, N.O. Baygabılov*

Giriş

Küreselleşme teorisi bugünkü sosyal bilimler alanındaki önemli konulardan biridir. Küreselleşme bugünün önemli sosyal değişimini ifade eder ve tüm dünya toplumunun bütünüyle gelişiminin teorik bir senaryosunu oluşturur.

Sosyologlar tarafından tanımlanan küreselleşmenin birçok tanımı ve özelliği olmasına rağmen, bilimin hala genel olarak kabul gören bir teorisi yoktur, bununla ilgili Robertson ve Y. Scholten'in [1] araştırma bulgularına bakılabilir. Söz konusu bulularda küreselleşme, nesnellik araştırmasından tamamıyla bilimsel bir görünüme kavuşmuştur.

1983 yılında İngiliz sosyolog R. Robertson kendi araştırmalarının birinde "globality" terimini kullanırken, 1985 yılında ise küreselleşme kavramını açıklayarak, 1992 yılında "Küreselleşme, toplum kuramı ve küresel kültür" adlı çalışmasında küreselleşmenin evrelerini tanımlamıştır. Bu çalışmalardan sonra "küreselleşme" terimi uluslararası ekonomik ilişkilerde yaygın olarak kullanılmaya başlanmıştır. Robertson'a göre küreselleşme plüralist bir süreçtir ve küreselleşme sadece Batıya özel gelişimin sonucu olmayıp, bununla birlikte batılı devletlerin diğer ülkelerle ekonomik, askeri-siyasi, ticari-teknolojik, kültürel, dini ve diğer alanların kendi aralarındaki iletişimin neticesinde oluşur [2]. İngiliz sosyolog A. Giddens "Modernliğin Sonuçları" adlı çalışmasında küreselleşmenin beş temel özelliğini tanımlayarak, modern toplumun analizini küreselleşmeye odaklandığını ve küreselleşmenin günlük yaşamda ve küresel sosyal ilişkilerde önemli olduğunu belirtir [3-63s.]. G. Ritzer ise kendi çalışmasında küreselleşmenin anlamsızlığı yaydığını ifade eder [4].

İngiliz geopolitik P. Taylor "küreselleşme" terimini 18. yüzyılın sonunda ortaya çıkan "uluslararasılaşma" (internationalization) kavramıyla ilişkilendirirken [5], Rus bilim adamı İ.A. Gobzov'a göre uluslararasılaşma, antik çağda oluşan devletlerin yakınlaşmasını ve 15. yüzyıldaki coğrafi keşifleri ifade eder. Rus bilim adamına göre küreselleşme, Sovyetler Birliği dağıldıktan sonra ortaya çıkar [6] ve neoliberalizm teorisine (M. Freedman ve F. Hayek) dayanır.

Küreselleşme Sürecinin Toplumsal Tezahürü

Bilim adamları arasında küreselleşmenin oluşumu, insan ve toplum yaşamı üzerindeki olumlu ve olumsuz etkileri konusunda farklı görüşler ve tanımlar mevcuttur. Küreselleşmenin olumlu etkisinden daha fazla, araştırmacılar küreselleşmenin ulusal kültür üzerindeki olumsuz etkisine odaklanırlar. Küreselleşmenin ulusal ve kültürel kimlik üzerindeki olumsuz etkisine ilişkin bilgiler küreselcilerin, şüphecilerin ve dönüşüm düşünürlerine dayanan verilerinde yansımıştır.

* Avrasya Milli Üniversitesi, Nur-Sultan, Kazakistan

Küreselcilerin ilklerine 20.Yüzyılın 80. Yıllarında ABD ve Birleşik Krallık liderleri R. Regan ile M. Thatcher ve onların düşüncelerini devam ettiren diğer siyasetçiler dahil edilir. Onların ideolojileri batılı liberal demokrasinin yayılmasına, ulus-devletlerin sınırlarının kaldırılmasına ve ortak ekonomik, sosyal ve politik standartlara dayanan küresel medeniyet oluşturarak farklı devletlerin kültürlerini birleştirmesinde dayanmaktadır.

Küreselleşme fenomeninin ikinci araştırmacı grubu ekonomiye ve uluslararası ilişkilere önem veren şüphecilerdir. İ. Wallerstein “Küreselleşme veya geçiş dönemi? Dünya düzeni sistemi yörüngesinin uzun vadeli vizyonu”, G. Gelbert “Yeni sanayi toplumu”, V. İzometsev “Postekonomik toplum konsepti”, M. Castells “Enformasyon çağı: ekonomi, toplum ve kültür” ve diğerleri kendi eserleriyle bu grubu oluşturmaktadır. Onlara göre küreselleşme, insanlığın gelişimindeki yeni aşama değildir, batı tarzı kapitalizm vasıtasıyla gerçekleşen genişlemenin devamı, ve uluslararası düzen askeri ve jeopolitik olarak güçlü devletlerin üstünlüğü ile devam etmektedir.

Şüphecilerin görüşleri, yeni sömürgecilik teorisi ile de yorumlanabilir. Yeni sömürgecilik – adaletsiz siyasi, ekonomik bağlar sayesinde, eski sömürge dünyasının istedikleri devletlere askeri güç sayesinde tekeliyle İMF (Uluslararası Para Fonu), Ulusötesi Şirketlere dayanan sistemi entegre eder. Küresel sistemde, işbölümü oluşarak, eski sömürgeci devletler, ekonomik gelişme merkezleri, dünyadaki finansal ve politik sistemleri kontrol ederek, kalan (sömürge) bölgeleri tarımsal hammaddelere ve tedarik merkezlerine dönüştürürler. Küresel bir işbölümü haline gelen ülkeler kendi egemenliklerinin bir kısmından ve koruyucu politika icra etme imkanlarından mahrum kalarak, sanayi öncesi topluma veya sanayi topluma dönüşür. Küreselleşme ile batılılaşma ve “altın milyar” konseptinin amacı (ekonomik olarak gelişmiş ülkelerin vatandaşları için özel ortam yaratmaya yönelik) gerçekleşir.

Üçüncü grup dönüşümcülerin bakış açısına göre, toplum ve dünya düzeni değişmektedir. Bu doğrultuda küreselleşmenin kültürel boyutu ve kültürlerarası, medeniyetçi, küresel kültür, çokkültürlülüğün oluşumu incelenmiştir.

1990 yılında öncülleri İ. Wallerstein, M. Archer, M. Firestone, A. Appadurai, B. Turner ve diğerlerinin “Küresel Kültür” [7] adlı çalışmalar derlemesinde, küreselleşme sürecinde ekonomi ve siyasete göre kültür alanının daha önemli ve ana rolde olduğu ifade edilmiştir. Onlara göre, bugünkü dünya dinamiği, kendi içinde birbirine bağlı olup aynı zamanda birbiriyle çelişki içindedir ve aynı zamanda çatışma içindedir de. Bu çelişkiyi önlemenin tek yolu, genel olarak insanlığa ait değerler ve anlaşmaya zemin hazırlayabilecek kültürden başkası değildir. Kültürün misyonu ulusal problemlerle sınırlı değildir, o tüm insan yaşamının temel yönleri ile anlamlarını tanımlar. Ancak günümüz kültürü, kitle kültüründen etkilenen temel değerlerden yoksun hazırlık ve tüketici niteliklere sahip olmuştur.

Toplumun sosyo-kültürel hayatına ilişkin meseleler 1960 yıllarda Frankfurt okulu temsilcileri H. Ortega Gasset, D. Bell, G. Lebon, G. Tard, O. Toflerin çalışmalarında kitle iletişiminin toplumun dönüşümüne ve sosyal ilişkilere olan etkisi araştırılmıştır.

Kitle kültürünü Z. Brzhezinsky, “ABD’yi jeopolitik öncelikleri sağlayan dört faktörden biri olarak tanımlar” [8, s. 36]. Amerikalı araştırmacı R. Steel: “Biz kitle Büyük kitlesel eğlenceye ve kitlesel kendi kendine yeterliliğe dayalı kültürü şekillendirdik ... Tüm dünyaya Hollywood ve McDonald’s aracılığıyla yayılan kültürel kimlikler diğer toplumların temellerini bozuyor... Diğer kazananların aksine, başkalarının tabiiyetinden memnun deği-

liz: kendimizi taklit etmeyi talep ediyoruz” demektedir [9]. Bu bakış açısı kültürel emperyalizm konseptidir. Kültürel emperyalizm konsepti (G. Shiller, L. Sklair) sanayileşmiş devletler diğer ülkelerin kimliğini etkilemek için uluslararası toplantıları ve bilgi teknolojilerini olabildiğince efektif olarak kullanırlar. Buna uluslararası arenada küresel öneme sahip olan İsviçrenin Davos tatil beldesinde İngilizce olarak gerçekleşen Dünya Ekonomik Forumu ve sadece Avrupa ve ABD’de bulunan insan hakları, ekoloji, feminizm, çokkültürlülük, hoşgörü, laiklik meselelerini bilimsel teori ve ideolojik yönden irdeleyen “Kültürel Entelektüeller Kulübü” girmektedir.

Sonuç

21. yüzyılda ancak kendine gelerek, kaybedilen değerlerini yeniden kazanmaya çalışan ülkeler için birçok zorluklar mevcuttur. Ekonomi ve siyasetin dışında, kültürel kimliği korumak bile zorlu bir süreçtir. Kültürel kimliğin korunmasıyla ancak etnik ve ulusal kimlik korunabilir. Ulusun özünü oluşturan kültür değerlerinden oluşur. Değerler kavramıyla ilgili görüşler ve tanımlar ise çeşitlidir. Durkheim, değerleri insan davranışının ana itici gücü olarak tanımladı. Yani bütün değerlerin yaşatılarak canlandırabilecek gücün kaynağı, dürüstlüğe çağıran düşünürlerin eserleridir. Bu eserlere kazak halkının felsefi mirası Farabiden başlayarak, 20. yüzyılın 30 yıllarında kazak halkı için canlarına feda eden Alaş Ordularının eserlerini dahil edebiliriz. Bunların arasında özellikle insanlara yol gösteren, Abay ve Şakarım gibi düşünürlerin eğitici eserleri özel bir yere sahiptir. Bununla birlikte, kültürel kimliği korumak için amerikalı sosyolog Arjun Appadurai’nın çalışmasına [10] yansıyan beş kültürel ve sembolik alana dikkat etmemiz gerekmektedir.

Özellikle 21. yüzyılda kitlesel kültürün yayılması medya vasıtasıyla hızla gerçekleşmektedir, bu nedenle internete özellikle dikkat edilmesi gerekmektedir. Rus bilim adamı V.V. Mironov: “Bilim ve teknoloji alanında gelişmemiş ülkeler için zor olacaktır. Ulus ötesi pazar genel rekabet sırasındaki konumunu sürdürme ve kendi kurduğu sistemin değiştirilme yeteneğini sınırlar” [11] diyerek, bilgi teknolojisini görmezden gelen ülkelerin sömürgeleştirilmeye devam edeceğini belirtir. Sömürgeci devlet, sömürülen halkın bilincine, kitle kültürünün doğasını günlük hayata entegre ederek, Abay Kunanbayoğlu’nun “yarım insan” ve “cahil insanını”, Şakarım Kudaiberdiev’in “azimsiz insanını”, Rakmankul Berdibaev’in “milli kimliğini hor gören insanını” çoğaltarak etnik, ulusal kimliğin zayıflamasını hızlandırmaktadır.

Kaynakça

1. **Scholte, J. A., Robertson, R.** (eds.) (2006), *Encyclopedia of Globalization*. N.Y.; London: Routledge,.
2. **Robertson R** (1992), *Globalization: Social Theory and Global Culture*. London: Sage
3. **Giddens A.** (1990), *The Consequences of Modernity*. Stanford.
4. **Ritzer G.** (2002) *The Globalization of Nothing Thousand Oaks*, CA Pine Forge Press.
5. **Taylor, P.** (1995), "Beyond Containers: Internationality, Interstateness, Interterritoriality", in *Progress in Human Geography*, Vol. 19, No. 1, p. 14.
6. **Govozov. İ.A.** (2012) *Gosudarstvo i Natsionalnaya İdentichnost. Globolaizatsia ili İnternatsionalizatsia?*, M., 2012.
7. **Featherstone, M.** (Ed.), (1990), *Global Culture: Nationalism, Globalization and Modernity*, London, p. 411.

8. **Brzezinski, Z.** (1999). *Velikaya Şahmatnaya Doska*. M: Mezhdunaronye otnoşenya, s. 256.
9. **Utkin, A.İ.** (2001), *Mirovoi Pryadok, 20.veka*. M.: Algoritm, s. 480.
10. **Appadurai A.** (1990), *Disjuncture and Difference in the Global Cultural Economy / Global Culture*. Ed. by M. Featherstone. London,.
11. **Mironov, V.V.** (2012), "Globalizatsya i ugrozy unifikatsii", *Vek globalizatsii*. No: 1(9). s. 20-33.